

тоді «основоположник»? Ця відповідь унаочнює тяглість поколінь майстрів національного мистецтва і народ як джерело національної культури.

Сучасні майстри петриківського декоративного розпису, що є вже четвертим поколінням від офіційно визнаних майстрів, є їх послідовниками, зберігаючи традиції народного розпису, удосконалюють техніку його виконання сучасними засобами та баченням світу, черпаючи натхнення, як це споконвіків робили народні майстри, з вічного джерела – Рідної Природи.

Отже, можемо стверджувати, що петриківський розпис як складова українського народного декоративного мистецтва, яке сягає своїм корінням Трипілья, є одним із найдавніших представників світової культури. Наукові дослідження етнічних коренів трипільської культури показують, що була вона не прийшлою, а мала власні автохтонні джерела. Петриківський розпис є глибоко народним мистецтвом, живим каналом зв'язку між поколіннями, глибинним і всебічним способом «переливання» цінностей, запорукою тяглості національної культури, що черпає своє натхнення у Рідної Природи – вічного джерела людського буття. Тож головним джерелом мистецтва петриківського розпису є сам український народ.

### ЛІТЕРАТУРА

1. Антонович Є.А. Українське народне декоративне мистецтво : підручник / Є. А. Антонович, Р.В. Захарчук – Чугай. – К.: Знання, 2017. – 342 с.
2. Волков Ф.К. Отличительные черты южно-русской народной орнаментики / Ф.К. Волков // Труды Третьего Археологического Съезда в России, бывшего в Киеве в августе 1874 . – К., 1878. – Т.2.
3. Гарькава Т. Петриківський розпис: навч. посібник / Т. Гарькава; за наук. ред. проф. Є. А. Антоновича. – Д.: Ліра, 2016. – 120 с.
4. Гарькава Т. Петриківський декоративний розпис: підручник / Т. Гарькава; за наук. ред. проф. Є. А. Антоновича. – Дніпро: ЛІРА, 2017. – 220 с., іл.
5. Кириченко М.А. Український народний декоративний розпис: навч. посібник / М. А. Кириченко. – К. : Знання – Пресс, 2016. – 230 с.
6. Полонська-Василенко Н. Історія України / Н. Полонська-Василенко. – Т. 1, Мюнхен; Нью-Йорк, 1972.
7. Петриківка : альбом репродукцій у 2 т. / редкол. Г.Ф. Губанова та ін.; вступ. слово Л. В. Тверської. – Д.: ВАТ "Дніпрокнига", 2001 – 2011.
8. Ружицкий В. А. Основы петриковской росписи / В.А. Ружицкий, А.С. Малинина. – Х.: Скорпион, 2003. – 110 с.
9. Сагач Г. М. Благословенна краса петриківського розпису / Г.М. Сагач // Таверійський вісник освіти. – 2016. – №3 (55). – С. 17 – 21.
10. Семчишин М. Тисяча років української культури / М. Семчишин. – К.: АП "Друга рука", МП "Фенікс", 1993. – 550 с.
11. Тетяна Пата : альбом / упоряд. та автор передм. Н.А. Глухенька. – К.: Мистецтво, 1973. – 92 с.
12. Українці : Історико-етнографічна монографія у двох книгах. – Опішне : Українське народознавство, 1999. – Кн. 2. – 544 с.

*Тетяна Гарькава  
(Дніпро, Україна)*

### **ПЕТРИКІВСЬКИЙ РОЗПИС – УКРАЇНСЬКЕ ДЕКОРАТИВНО-ОРНАМЕНТАЛЬНЕ МАЛЯРСТВО ХІХ-ХХІ СТ. – ФЕНОМЕН, ЯКИЙ ВНЕСЕНИЙ ДО РЕПРЕЗЕНТАТИВНОГО СПИСКУ НЕМАТЕРІАЛЬНОЇ КУЛЬТУРНОЇ СПАДЩИНИ ЛЮДСТВА ЮНЕСКО**

*Ключові слова: петриківський розпис, народне мистецтво, декоративний розпис, образотворче мистецтво, декоративно-прикладне мистецтво, навчальні заклади, популяризація, ЮНЕСКО, виставки, майстер-класи.*

Декоративний розпис в Україні – один з найпоширеніших видів декоративно-прикладного мистецтва. Чи не найхарактернішою рисою людини завжди була і є якась особлива закоханість у красу, яка майже генетично передається із покоління в покоління. Петриківський розпис за більш, ніж столітню історію свого існування пройшов шлях від виникнення художньої традиції до внесення у Репрезентативний список нематеріальної культурної спадщини людства ЮНЕСКО. Творчість петриківців сприяла широкому визнанню далеко за межами нашої країни й стала мистецькою візитівкою України. Визначальними рисами розпису, що відрізняють його від інших подібних видів малярства є техніка виконання, візерунки, їх кольори та біле тло.

Для внесення петриківського розпису до Репрезентативного списку нематеріальної культурної спадщини ЮНЕСКО було зроблено дуже багато викладачем та студентами ДТХК та підтримки іміджу України на Міжнародній арені.

Метою цієї статті є:

1. Ознайомлення з історією виникнення петриківського розпису.
2. Популяризація петриківського розпису на Україні та поза її межами.
3. Висвітлення спадковості поколінь майстрів петриківського розпису у Дніпропетровському театральній-художньому коледжі та Дніпропетровському Національному Університеті ім. О. Гончара.
4. Показати шлях внесення петриківського розпису до списку нематеріальної культурної спадщини людства ЮНЕСКО.

Петриківський декоративний розпис отримав свою назву від села Петриківка, що розташоване на Дніпропетровщині, на березі степової річки Чаплинки. Село було засноване 1772 року Петром Калнишевським – останнім кошовим отаманом Запорізької Січі, що став ініціатором переселення козаків зі старовинного козацького селища Курилівки. Спочатку село мало назву Петриківка то входило до Полтавської губернії, а коли була заснована Катеринославська губернія – увійшло до складу Новомосковського повіту цієї ж губернії то стало центром Протовчанської паланки (округи).

«Після ліквідації Запорізької Січі жителі села Петриківка почали називатись «казенними», або «державними», тоді як сусідні з Петриківкою села були віддані указами Катерини II у володіння місцевим поміщикам. Таким чином, петриківці не знали кріпаччини». Цей аспект і посприяв розвитку «вільного» народного мистецтва.

Петриківський розпис зародився у вигляді селянського хатнього малювання. Виникнення традиції розпису стін пов'язане з матеріалом, з якого будували житло населення степової частини України – глина, побілені стіни. Біле тло стіни слугувало для селянина чистим полотном, на якому розгорталася творча фантазія петриківчанина. Виникає навіть своєрідний термін «мальована хата», тобто така, яка була щедро декорована настінним розписом й вирізнялася своєю барвистістю та красою. Художні особливості петриківського малювання зумовлені кліматичними умовами місцевості, географічним розташуванням у степовій зоні, рослинністю, естетичними смаками та вподобаннями селян.

Малювали хати жінки, переважно дівчата, іноді жінки поважного віку, коли випадала вільна хвилинка, значно рідше розписами займалися чоловіки.

«Розпис побілених ззовні й усередині хат, який виконували самі селянки, упорядковуючи житло на Різдво, Великдень, Трійцю, Покрову, а також на весілля. Малюючи використовували прості, доступні матеріали й приладдя – саморобні фарби з натуральних (рослинного і мінерального походження) і синтетичних (анілінових) барвників, щіточки, штампи, тощо».

Іноді малювання прикрашало не лише інтер'єр помешкання, а й екстер'єр та господарські будівлі, створюючи повний ансамбль. Кожний мотив, композиційне рішення квіткового розпису не випадкові, тісно пов'язані з архітектонікою помешкання і завжди підкреслюють конструктивні особливості. Ззовні хати квітчали під стріхою,

облямовували призьбу, дверні і віконні прорізи. Проте найголовнішим залишається оздоблення інтер'єру, де головною героїнею була піч – іміджева мала архітектурна форма житла.

Оскільки мальовані печі Петриківки не збереглися, попри свою видову специфіку, говорити про їх розпис ми можемо на прикладі матеріалів збирачів першої чверті ХХ століття (замальовки, кальки, фоторафії).

1911 та 1913 року, з ініціативи історика і етнографа Дмитра Яворницького, Катеринослав відвідує петербурзька художниця Євгенія Евенбах, яка провела експедиції у селах губернії. Вона копіювала розписи печей. Кальки та замальовки наразі зберігаються у Дніпропетровському національному історичному музеї ім. Дмитра Яворницького та Російському етнографічному музеї (м. Санкт-Петербург).

Цікавилися петриківським малюванням й музейники, місцева інтелігенція, вчителі. Серед них вагоме місце належить Олександрю Феодосійовичу Стативи, який у 1920-1930-х роках був вчителем малювання в Петриківці. Він колекціонував твори малювальниць й намагався їх підтримувати. А у 1935 році Олександр Статива дізнався про те, що у Києві організовується республіканська виставка народного мистецтва та надіслав до Комітету 100 зразків розпису. Отримавши позитивну відповідь, відбулась перша масштабна виставка за участі петриківців. У вересні 1936 року в Петриківці було організовано школу для майстрів декоративного малювання, де вчителями були сам Олександр Феодосійович і Тетяна Пата. Таким чином, діяльність Стативи дала поштовх до нової віхи в історії розвитку петриківки.

Повертаючись безпосередньо до витоків, – хатнього малювання, варто окреслити хронологічні межі, так «Традиція селянського хатнього малювання виникла на Слобожанщині, Катеринославщині, Поділлі не пізніше 1860 років. Слід зазначити, що джерела малювання могли бути різними навіть у сусідніх осередках, але, безперечно, значну роль у генезі українських селянських стінописів відіграв звичай прикрашати хату зіллям, натуральними та штучними квітами оздоблювати шпалерами, декорувати печі полив`яними мальованими кахлями».

Важливим у дослідженні виникнення традиції є етнічний склад населення села, скоріше за все «Звичай і навички хатнього малювання були, вірогідно, привнесені в Петриківку вихідцями зі Слобожанщини. Архітектоніка й декор петриківських печей дозволяють припустити, що їх прототипами були печі зі Слобожанщини й Полтавщини, декоровані мальованими кахлями» Хатні розписи ставали обов`язковим оздобленням кожного помешкання на селі, малювальниці навіть починали неформальні змагання, аби продемонструвати свій хист у малюванні. Сьогодні у Петриківці говорять, що раніше, у кого не була розписана хата – до тих не віталися, а у кого помешкання відокремлювалося барвистістю розпису – казали: «У неї гарно, як у церкві!». Завдяки розвинутому почуттю краси сільських малювальниць петриківські хати зачаровували своєю красою, й найголовніше – це особливість посприяла зародженню й ствердженню локальної традиції малювання.

Дослідники «петриківки» зауважують, що у селах, де розписують хати, є обов`язково одна-дві відомі малювальниці. Є й такі, у кого не проявляється хист до розпису, але вони поцінують і розуміються в декорванні помешкання. Їм доводилося вдаватися до сторонньої допомоги, звичайно господині намагаються запросити найкращу художницю у селі. Таким чином виокремлюються спеціалісти, для котрих розпис помешкання стає промислом. Попри значний попит на хатню «петриківку», відомих малювальниць залишаються одиниці, тому й виникає у народному мистецтві новий етап розвитку – розпис на папері, який імітував стінопис.

Мальовка- декоративний розпис на тонкому папері. Паперові прикраси – квіти в овалі, вазони-букети. Прямокутні килимки наклеювали на стіни, дотримуючись традиційних правил оздоблення хатнього інтер'єру.

Петриківка була значним торгівельним центром, щорічно там проходили великі

ярмарки, де охоче купували орнаментальні малюнки майстринь. Таким чином, петриківські розписи почали виконувати у межах так званого домашнього промислу. Якщо створення стінописів завжди пов'язане з погодними умовами, з датами, до яких намагалися прикрасити помешкання, – то малювати на папері можна було у будь-який період року.

Кожний паперовий малюнок мав своє місце, він не лише мав на меті підкреслити конструкцію хати, а замінити собою якийсь елемент оздоблення хат.

Мотиви петриківського розпису уходять своїм корінням у місцеву флору і фауну, в історичну традицію. Однак, петриківський розпис не є прямим відображенням природних мотивів. Створений у розписах світ – плід творчої фантазії народного художника стилізація квітів, птахів рідного Придніпров'я.

Першими українськими майстрами петриківського розпису є Т.Я. Пата, Н.А. Білокін, І.У. Пилипенко.

Пату Т.Я. можна вважати родоначальницею петриківського декоративного розпису. Вона не лише справжній художник, а й засновник цілої школи декоративного розпису. Серед вихованців Тетяни Пати є такі відомі майстри як Векла Кучеренко, Євдокія Ключа, Марія Шишацька, Федір Панко, Василь Соколенко та інші.

Народилася Тетяна Якимівна 1884 року у с. Петриківка.

1936 року відбулась значна подія в житті Т. Пати та у розвитку петриківського розпису – участь у Першій республіканській виставці українського народного мистецтва в Києві, а потім в Москві та Ленінграді. За участь у цій виставці Тетяні Паті було присвоєне звання «Заслужений майстер народної творчості УРСР». Після виставки було відкрито Школу декоративного малювання в с. Петриківка.

Малюнок художниці переважно тендітний, витончений. Уважне вивчення флори Придніпровського краю дали надзвичайні можливості у створенні орнаментальних панно Т.Я. Пати.

Одним із найвідоміших учнів Т. Пати є Федір Панко. Увібравши усе найкраще від свого вчителя, Федір Савич іде далі в своїх творчих пошуках. У композиційних рішеннях та традиційних прийомах петриківського розпису художник вводить нові рослинні мотиви, а також анімалістичні мотиви.

У роботах майстра з самого початку його творчої роботи проявляється індивідуальний яскравий почерк. Його роботи відзначаються монументальністю, цільністю композиційного рішення. Колорит його творів дуже насичений і глибокий.

Особливе місце у творчості Федора Савича займає розпис дерева – його улюбленого матеріалу.

Також Федір Савич продовжив спадковість поколінь і виховав дуже багато своїх учнів. Серед них – Тетяна Гарькава – одна з найулюбленіших учениць майстра. На сьогодні вона одна з найбільш цікавих художниць сучасності. Її твори відзначаються невичерпною фантазією, дивовижною святковістю колориту. Вона – прекрасний педагог, який усі свої навички, відкриття, професійні надбання передає новому поколінню майстрів. Вже більш ніж 10 років Тетяна Анатоліївна викладає спецдисципліни у Дніпропетровському театральном-художньому коледжі, та 2 роки викладає у Дніпропетровському Національному Університеті ім. О. Гончара. У 2012 році за її ініціативи було відкрито у Дніпропетровському театральном-художньому коледжі нову спеціальність «Декоративно-прикладне мистецтво» зі спеціалізацією «Петриківський розпис». Тетяна Анатоліївна та її студенти беруть активну участь у обласних, Всеукраїнських та Міжнародних виставках. Для перемоги в ЮНЕСКО Тетяна Анатоліївна та студенти зробили дуже багато. У 2010 році було розпочато роботу щодо внесення петриківського декоративного розпису до Репрезентативного списку нематеріальної культурної спадщини ЮНЕСКО: участь у виставках та майстер-класах з петриківського розпису.

2012-2013 рр. – проведення виставок, що представляли Дніпропетровську

область та Україну у таких країнах:

Білорусь (м. Гомель, м. Бобруйськ, м. Вітебськ, м. Мінськ) у Бельгії (м. Брюссель: Посольство України в Бельгії, штаб-квартира НАТО, Американська школа), Кувейті (м. Ель-Кувейт, Посольство України в Кувейті), Греції (м. Афіни, Посольство України в Греції), Китаї (м. Пекін, Посольство України в Китаї), Узбекистан (м. Ташкент, Посольство України в Узбекистані), Туркменістані (м. Ашгабат, Посольство України в Туркменістані), Болгарії (м. Софія, Посольство України в Болгарії), Франції (м. Париж, штаб-квартира ЮНЕСКО);

2013 р. – презентація майстер-класу в «Мистецькому арсеналі» (м. Київ) для представників ОБСЄ зі 167 країн світу;

2013 р. – онлайн майстер-клас з м. Новоросійськ (Росія).

2013 р. – участь у Благодійному ярмарку у штаб-квартирі НАТО (Брюссель).

3 2 по 7 грудня 2013 року в Баку, Азербайджан, проходила восьма сесія комітету з охорони нематеріальної культурної спадщини ЮНЕСКО. У заході взяли участь близько 780 представників з 116 країн світу.

5 грудня 2013 року Комітет ЮНЕСКО з питань захисту нематеріальної культурної спадщини присвоїв петриківському розпису статус нематеріальної культурної спадщини людства. Петриківка стала першим представником від України, який отримав такий високий статус.

Петриківка стала першим представником від України, який отримав такий високий статус.

Присвоєння нового статусу петриківському розпису дозволяє розраховувати на міжнародну підтримку в питаннях збереження і розвитку петриківського розпису.

На зараз Т. Гарькава та її студенти проводять багато виставок та майстер-класів з метою популяризації петриківського розпису на Україні та поза її межами, а також для підтримки позитивного іміджу України на Міжнародній арені:

2013-2014 рр. – промотури з виставкою «Кобзар єднає Україну – Петриківка об'єднує весь світ» (м. Чигирин, м. Черкаси, м. Канів, м. Київ, м. Дніпропетровск).

2014 р. – онлайн уроки з країною Латвією (м. Рига).

Листопад 2013 рр. – участь у виставці «Петриківська квітка у міжнародному просторі» у Посольстві України КНР (м. Пекін) та у виставковій залі меморіального парку музею ім. Камоліддіна Бехзода у країні Узбекистан.

2014 р. – майстер-клас у дитячому реабілітаційному центрі «Горлиця» (м. Дніпропетровск).

2014 р. – участь у інтегрованому відкритому уроці та проведення майстер-класу з Петриківського розпису на англійській мові в Дніпропетровському театральном-художньому коледжі.

2015 р. – проведення онлайн уроку з Петриківського розпису для представників Ради Українських мистецтв провінції Альберта (ACUA) м. Едмонтон, Канада.

2015 р. – виставка у Дніпропетровській організації Національної сплки художників України до 8 березня.

2015 р. – виставка та майстер-клас з петриківського розпису «Петриківка – душа України» в Дніпропетровському Палаці студентів ім. О. Гончара.

2015 р. – участь у III Міжнародному конгресі Етнодизайну у м. Косів (Івано-Франківська область). Проведення виставки та майстер-класу на конгресі.

Серпень 2015 р. – виставка «Петриківка – душа України» та проведення майстер-класу у Чернігівському музеї сучасного мистецтва до дня Незалежності України.

Вересень 2015 р. – виставка «Петриківка – душа України» та проведення майстер-класів у Культурологічному центрі Українського товариства охорони пам'яток історії та культури та Національному інституті декоративно-прикладного мистецтва та дизайну ім. М. Бойчука.

Були отримані запрошення про співпрацю Дніпропетровського театральнo-художнього коледжу з багатьма вищими навчальними закладами України.

Тетяною Анатоліївною були видані навчальні посібники з петриківського розпису під назвою «Майстер-клас від Тетяни Гарькавої» – 3 видання.

Молоді таланти з викладачем беруть участь у всіх мистецьких заходах в області, в країні та поза її межами. Студенти освоїли розпис на різних матеріалах, новітні технології – розпис по тканині, картону, склі, кераміці, дереві. Але інструменти і техніка залишаються тими ж, що й були багато років назад.

Таким чином, продовжується спадковість поколінь майстрів петриківського розпису: Тетяна Анатоліївна є третім поколінням майстрів – ученицею славетного Федора Панка, який був учнем Тетяни Пати – родоначальниці петриківського розпису. Тому Тетяна Гарькава виховує четверте покоління майстрів петриківського розпису у Дніпропетровському театральнo-художньому коледжі та Дніпропетровському Національному Університеті ім. О. Гончара. А студенти, які вже викладають в художніх школах, студіях продовжують традиції петриківського розпису з п'ятим поколінням майстрів.

Завдяки збереженню традицій, передачі вікових художніх напрацьовок від учителя учням, від старійшин молодому поколінню зберігається життєспроможність промыслу, який постійно наповнюється життєдайними соками оновлення.

І поки існує прекрасний звичай ділитися творчим досвідом зі своїми послідовниками, доти не збідніє джерело, яке годує унікальне мистецтво петриківки, бо несе воно радість, дозволяє душі людській на протязі віків наповнюватись світом та благодаттю.

## ЛІТЕРАТУРА

1. Білякова Л. Чарівність петриківського розпису // Україна і світ сьогодні – 2000. – № 6. – С. 12-18.
2. Глухенька Н. Петриківські декоративні розписи. – К. Мистецтво, 1965.
3. Глухенька Н. Петриківські майстри декоративного розпису - К: Державне видавництво образотворчого мистецтва, 1965.
4. Глухенька Н. Петриківські розписи. -К:Мистецтво, 1973.
5. Голяк Т. Світ краси // Сім'я – 1999. – №4-5. – С. 4-5.
6. Найден О. Орнамент українського розпису. – К. Наукова думка, 1989.
7. Нариси історії українського декоративно-прикладного мистецтва. – Львів: Видавництво Львівського університета. – 1969.
8. Народне мистецтво. – 1997. – №2. – С. 9.

*Анастасія Чуднівeць  
(Дніпро, Україна)*

## **ПЕТРИКІВСЬКИЙ РОЗПИС: ІСТОРІЯ. ПРОБЛЕМИ. ПЕРСПЕКТИВИ**

*Дана стаття є спробою розглянути петриківський розпис у певній ретроспективі, його стан на сучасному етапі розвитку, традиції, новації тощо. Окреслено коло наявних проблем та шляхи їх можливого вирішення.*

*The article is an attempt to review Petrykivka decorative painting in some retrospective, its state in the contemporary stage of its development, tradition, innovation etc. The existent problems are outlined and the ways of solving them are suggested.*

**Постановка проблеми** У грудні 2013 року у Баку на 8-й сесії ЮНЕСКО було прийнято рішення про включення петриківського розпису до Списку нематеріальної культурної спадщини людства. Слід зауважити, що це перший український об'єкт, що отримав такий статус, що має вагомe значення як для підтримання міжнародного іміджу України, так і для сприяння більшої привабливості туристичного сектору